

Elisabeth Eide

Diskurser om *de andre*, identitet og norskhet

Tidsskriftet Sakprosa

Bind 10, Nummer 1

© 2018

10.5617/sakprosa.5598

Sammendrag

Artikkelen analyserer debatten i et utvalg norske riksaviser, etter lanseringen av Brochmann II-rapporten (1. februar 2017). Brochmann II-utvalgets mandat var å utrede virkningen av høy innvandring for samfunnsøkonomien og for videreutvikling av tillit og samhold i samfunnet. Hovedspørsmålet i analysen er Hvilke diskurser om norskhet og tilhørighet kan identifiseres i pressede debatten som fulgte offentliggjøringen av Brochmann II-rapporten? Innvevd i denne problemstillingen er drøfting av begreper som etnisitet og norsk kultur, om kriterier for tilhørighet til det norske/nasjonen. Disse kommer åpent eller mer subtilt til uttrykk i 37 presseartikler som handler om norskhet og tilhørighet, idet debattantene dels ser på kultur som en 'tykk', stabil størrelse, dels som en 'tynn' mer dynamisk størrelse. Artikkelen gir en kort oversikt over debatten og hvem som deltar, og viser at når norskheten settes under lupen, er det i overveiende grad i opinionsartikler. De viktigste diskursene i materialet er en anti-essensialistisk dynamisk kulturdiskurs – i kontrast til en problematisk innvandring-diskurs. Begge trekker på eldre, tidligere kartlagte diskurser, men i det analyserte materialet er det få spor av 'bindestreks-identiteter' (jf. norsk-somalisk o.l.); i stedet handler det her om å være (eller ikke være) norsk. En rekke personer med minoritetsbakgrunn deltar i debatten og understreker sin norske identitet. Under de ulike diskursene skimter vi en diagnosekollisjon – en uenighet, knyttet til verdistandpunkt, om tilstanden i det norske samfunnet.

Abstract

The article analyzes a debate in Norwegian national newspapers following the presentation of the Brochmann II report (1 February 2017). The mandate of Brochmann II was to explore socio-economic consequences of high immigration and its consequences for societal confidence and coherence. The

main research question is: which discourses on Norwegian-ness and belonging may be identified in the press debate following the publication of the Brochmann II report? Integrated in this topic area is a discussion of concepts such as ethnicity and Norwegian culture, and criteria for belonging to the Norwegian nation. The criteria are expressed openly or more subtly in the 37 newspaper articles about Norwegianness and belonging, where debaters partly view culture as a ‘thick’ stable entity, and partly as a ‘thin’, more dynamic entity. The article offers a short overview of the debate and its participants, and demonstrates that when Norwegianness is focused, it is overwhelmingly in opinionated articles. The main discourses identified are an anti-essentialist dynamic culture discourse – contrasting with a problematic migration discourse. Both draw on older, previously mapped discourses, but there are few if any traces of ‘hyphenated identities’ (Norwegian-Somali etc.); rather, the debate is about being Norwegian. Several individuals with minority background take part in the debate, underlining their Norwegian identity. Underneath the main discourses, one may identify a clash of diagnoses, a disagreement on the Norwegian situation, linked to differing value judgements.

Om forfatteren:

Elisabeth Eide er professor ved Institutt for journalistikk og mediefag ved OsloMet – storbyuniversitetet

Diskurser om *de andre*, identitet og norskhet

Derfor sier Sylvi Listhaug at det er innvandringen fra utlandet som setter de norske verdiene under press. Hadia Tajik sier at små forskjeller er en selvstendig norsk verdi. En liberal Sveinung Rotevatn vil ha seg frabedt jakten på «norgasme» fordi han mener redsel for mangfold aldri har vært en norsk verdi. (Lars Nehru Sand, NRK Ytring 4.8.2017)

Brochmann II-utvalgets rapport ble offentliggjort 2. februar 2017. I kjølvannet kom en debatt som åpenbarte ulike oppfatninger av hva det vil si å være *norsk*, og mange spørsmål ble reist. Er antall generasjoner bosatt i Norge et kriterium? Eller giftermål på tvers av bakgrunn? Ligger «rase» på lur bak bruken av ordet «etnisitet»? Fins det en relativt fast norm for norskhet, som til en viss grad utelukker enkelte religiøse og/eller kulturelle praksiser, uansett hvor «vanlige» de er blitt i et Norge preget av kulturell kompleksitet? Eller er norskheten i flyt og endring, slik verden for øvrig er det?

Denne artikkelens primære fokus er *norskheten* slik den framstår i et utvalg artikler (både redaksjonelle og innsendte) om Brochmann II i norsk presse. Den identifiserer noen diskurser om nasjon og tilhørighet og diskuterer disse på bakgrunn av tidligere medieanalyser, samt teorier om identitet og nasjonstilhørighet, inspirert av kritisk diskursanalyse (CDA, Wodak 2003; Wodak & Meyer 2001; Fairclough 1995). Først behandler artikkelen den historiske (innvandringssituasjonen) og institusjonelle (Brochmann II-utvalget) konteksten for debatten, dernest teorier om identitet og tilhørighet. Så presenterer den kritisk diskursanalyse og metodiske valg. Dernest følger analysen der ulike diskurser blir presentert, før konklusjonen.

Hovedproblemstillingen er denne: *Hvilke diskurser om norskhet og tilhørighet kan identifiseres i pressedebatten som fulgte offentliggjøringen av Brochmann II-utvalget?* Innvevd i denne problemstillingen er drøfting av begreper som etnisitet og norsk kultur, der debattantene lener seg mot så vel 'tykke' som 'tynne' definisjoner.

Brochmann II-utvalget og innvandringsdebatt

Brochmann-utvalget la fram sin innstilling «Integrasjon og tillit. Langsiktige konsekvenser av høy innvandring» 1. februar 2017 (Brochmann II).¹ Utvalget ble oppnevnt ved kongelig resolusjon i desember 2015 på bakgrunn av økende antall flyktninger i Norge samme år, og utvalgets mandat var å utrede virkningen av høy innvandring for samfunnsøkonomien og for videreutvikling av tillit og samhold i samfunnet. Utvalget hadde noen dissens-merknader, men bare Asle Toje, forskningsdirektør ved Det Norske Nobelinstitutt², tok eksplisitt avstand fra utredningens hovedpremisser.

Cindy Horst, forskningssjef ved PRIO, leverte to merknader til dokumentet (s. 184 og 186). Toje leverte én sammen med SSBs Erling Holmøy (s 186) og én alene (s 187). Mens Horst advarte mot «mer offensive tiltak for å lovregulere minoritetens (sic!) religiøse og kulturelle praksis», dreide Tojes kommentarer seg om individers «rett og plikt til å integrere seg i det eksisterende

¹ <https://www.regjeringen.no/no/dep/jd/org/styre-rad-og-utval/innstillinger/innstillinger-fra-utvalg/innstillinger-2017/utvalg-om-langsiktige-konsekvenser-av-hoy-innvandring/id2468501/> Lest 20.4.2017

² Han forlot stillingen i 2018 da han ble valgt inn som medlem av Den norske Nobelkomité etter forslag fra Fremskrittspartiet.

kulturfellesskapet i landet de har utvandret til» (med Holmøy) og videre om at «kultur-variablene ikke er tilstrekkelig problematisert». Han mener at det er en «nødvendig konsekvens» at «etniske nordmenn» vil komme i mindretall «dersom dagens innvandringspolitikk videreføres». NTB siterer fra dissensen: «Rapporten simpelthen stipulerer at innvandringen vil avta, uten å forklare hvorfor eller hvordan», videre at utvalgets flertall undervurderer tallet på framtidige migranter («Asle Toje: - Etniske nordmenn en minoritet i fremtiden», NTB 2.2.2017). Cindy Horsts merknader ble viet liten oppmerksomhet i pressen, mens Tojes dissenser førte til debatt.

En sentral motsetning i Brochmann II-utvalget ser ut til å ha vært definisjonen av norsk kultur. Er det en «tykk» og (eventuelt også) stabil størrelse, eller er den «tynn», med noen minimumskriterier, og samtidig en størrelse i endring (Mishler & Pollack 2003, Ghorashi 2009)? Av denne motsetningen følger også uenigheter om hvem som kan ha identiteten 'nordmann' eller 'norsk'. En viktig del av mediedebatten kom til å handle om dette.

Multikultur og mangfold

En hendelse som indirekte kan ha spilt en rolle for debatten som fulgte, gjelder en avstemning i det danske Folketinget, som i februar 2017 med 55 mot 54 stemmer vedtok at ingen boligområder i Danmark bør inneholde mindre enn 50 prosent dansker:

Folketinget konstaterer med bekymring, at der i dag er områder i Danmark, hvor andelen af indvandrere og efterkommere fra

ikkevestlige lande er over 50 pct. Det er Folketingets opfattelse, at danskere ikke bør være i mindretal i boligområder i Danmark.³

De danske opposisjonspartiene stemte mot forslaget, og var spesielt bekymret for signalet som hvilte på en antakelse om hvordan *dansker* skulle defineres, idet det ble gjort klart fra forslagsstillerne at betegnelsen ikke ville inkludere folk med ikke-vestlige foreldre (eller besteforeldre, idet det var uklart hva «etterkommere» betød), eller disse foreldrene selv, uansett om de hadde dansk statsborgerskap.

Debatten hviler også på en større diskusjon om *multikulturalisme*, som skjøt fart etter 22. juli 2011. Begrepet åpner for ulike tolkninger (Eide et al 2014). Innvandringsmotstandere eller -kritikere har tolket begrepet som en naiv forestilling om innvandreres (negative) tradisjoner og kulturelle praksiser. Kymlicka (2010) mener termen kan brukes både deskriptivt (om faktisk sameksistens), politisk (om minoritetsrettigheter) eller ideologisk (som noe en bør tilstrebe). Det er den siste forståelsen som er mest kontroversiell, fordi den er blitt tolket nettopp som ukritisk aksept av negative praksiser i enkelte miljøer. Den kan føre til at samhold må vike for fragmentering og kan «degenerere til absurditet og parodi» (Eriksen 2009: 290, min overs.).

Multikulturalismen er, ulikt antropologifaget, primært en bevegelse for endring. I den grad begrepet er brukt analytisk-teoretisk, er det primært for å utfordre det kulturelle hegemoniet til den dominerende etniske gruppen (Eriksen 2014:57). Samtidig anbefaler Eriksen selv at *mangfold* en gang for alle erstatter multikulturalisme, nettopp for å fange opp at Norges

³ Kristeligt Dagblad 10.2. 2017: <https://www.kristeligt-dagblad.dk/danmark/folketinget-i-ny-afgoerelse-du-skal-have-vestlige-forfaedre-vaere-dansker> Lest 15.2.2017

utfordringer ikke bare handler om innvandring, men også om andre typer inkludering (Eriksen 2013a; se også Lentin & Titley 2008).

Konteksten ved utvalgets lansering var også politisk. Brochmann II-innstillingen ble presentert i en tid med skarpe diskusjoner om innvandring, og samtidig med at regjeringen drøftet politiske forslag, for eksempel krav om økning fra sju til ti års botid før statsborgerrettigheter kan innvilges.⁴

Debatter i sosiale medier rundt, om og med 'nye nordmenn' har ofte antatt en polariserende form. I europeisk perspektiv har diskusjon om nasjonal tilhørighet fokusert mye på muslimer (Roosvall 2010), i stigende grad også på den prekære flyktnings situasjonen, forsterket av opprøret i Syria og langvarige kriger i Afghanistan og Irak. Disse krigene var og er også en viktig del av den global-politiske konteksten.

Komplekse identiteter

Dissensen i utvalget reiser spørsmål om avgrensning av identiteten 'norsk' eller 'etnisk norsk' og avisdebatten bidro også tidvis til å problematisere begrepet *etnisitet*. Gjennom historien har flere stilt spørsmål også ved dette begrepet. Hvor åpent er det? Har det å gjøre med nasjon, språk og kultur (inkludert religion), eller også (om enn mindre åpenlyst) med rase? Som Brubaker (2014: 807) skriver: «Ethnicity is a chronically unsettled and ill-defined field of enquiry». Det har vært mye brukt, både i dagligtale og forskning, som en hensiktsmessig måte å artikulere gruppetilhørighet og forskjeller på, anvendt både om historiske minoriteter og om folk med flyktning- og innvandrerbakgrunn. 'Etnisk norsk' har blitt et motstykke brukt

⁴ Se BT 5.5.2017: Tron Strand: «Frp vil kun gi midlertidig opphold til flyktninger»

med varierende grad av innforståttethet i politiske diskurser, etter hvert som erkjennelsen har bredt seg om at alle er 'etniske', ikke bare 'de andre'.⁵

Ifølge Eriksen, som drøfter begrepet i et antropologisk perspektiv, er etnisitet «en form for metaforisk slektskap» (Eriksen 2013b: 294). Han skiller mellom kultur og etnisitet, og tar utgangspunkt i Fredrik Barths klassiske studier fra 1960- og 1970-tallet, som ser etnisitet som en relasjon. Snarere enn å være egenskaper ved en gruppe, er etnisitet i klassisk forstand et forhold mellom to eller flere grupper, noe som eksisterer mellom grupper og ikke i gruppene. Videre kan etnisitet være kommunikasjonen av kulturelle forskjeller mellom grupper som betrakter seg som forskjellige (ibid. 282). Gruppeidentiteter blir ofte styrket i situasjoner med økt interaksjon med andre, samtidig som integrasjon øker den delte erfaringen folk kan ha (ibid. 291). Videre erkjenner Eriksen *den diskursive vendingen* i antropologien, en tendens bort fra sosiale prosesser, med økende vekt på individuelle valg og variasjoner.

Identitet, 'tykk' og 'tynn' kultur

Individualitet er også viktig i drøftingen av *tynn* versus *tykk* kultur. Når ulike diskurser om *norskhet* skal analyseres, kan ulike 'kulturforståelser' være nyttige bidrag. Hvem som får innpass i et *vi*, beror til dels på hvordan en nasjons *kultur* blir definert. *Det tykke* kulturbegrepet inkluderer konsensus om grunnleggende verdier, tro, sosiale praksiser, symboler og meninger, intern homogenitet, og varighet, samt emosjonalitet. I kontrast til dette blir *det tynne* kulturbegrepet definert som individualistisk, mer mangfoldig, konstruktivistisk og rasjonelt, heterogent, ambivalent og dynamisk (Mishler & Pollack 2003). I hvilken grad det ene eller det andre begrepet har diskursivt hegemoni, kan henge sammen med ulike samfunns historie. USAs historie

⁵ Jfr. bruken av 'etnisk musikk', 'etnisk kunst'.

som 'migrantnasjon' holder seg ifølge Ghorashi med en heterogen tilnærming til nasjonal identitet, mens Nederlands nasjonale identitet blir sett som homogen (Ghorashi 2009: 86). I norskhetsdebatten etter Brochmann II finner vi begge forståelsene representert.

Identitet er et komplekst fenomen, ikke minst i en verden der folk flytter på seg mer enn noensinne. Den fransk-libanesiske forfatteren Amin Maalouf skriver at når han utforsker sin egen identitet, er det ikke for å oppdage en *essens*, men for å lete etter så mange ingredienser i denne identiteten som mulig. «Så kan jeg samle og ordne dem. Jeg avviser ingen av dem.» (Maalouf 2000: 14). En slik tilnærming motsier en enkelt definert nasjonal identitet. Ifølge Maalouf trekker globaliseringen mennesker på en og samme tid mot universalitet, som han mener er akseptabelt, og uniformitet, som han avviser (ibid.), og her er han og Eriksen langt på vei enige. En annen faktor ved globaliseringen, er at folk som har flyktet fra hjemlandene sine, risikerer å bli identifisert med disse i sitt nye hjemland, blant annet via negativ mediedekning av opprinnelsesland (Alghasi 2009a).

Internalisering og diagnose-kollisjon

Hvilken rolle kan mediene spille i en identitetsprosess der *det norske* er i spill? Forskning viser at «innvandrere» lett blir definert med gruppeidentitet, mens mange selv foretrekker å definere seg som individer (Eide 2010, 2011, Tufte 2003, Brune 2003).

Amin Maalouf skriver at det ofte er måten vi ser på folk som gjør rommet deres trangere, men at det også er måten vi ser på folk som kan frigjøre dem (Maalouf 2000: 19). Om de blir møtt med frykt og ydmykelse eller anerkjennelse (Lysaker 2011, Lindner 2006), kan spille en avgjørende rolle for tilpasningen til nye omgivelser og omstendigheter.

Er disse resonnementene fortsatt gyldige? At de europeiske samfunnene huser mangfold, er knapt nytt, men mangfoldet har fått en større utbredelse og intensitet med økt innvandring og flere flyktninger. Som Lentin og Titley skriver, hjelper mangfoldet oss i stigende grad med å forestille oss selv, med et mangfold av «inputs».

The global minority that lives in worlds of abundant information, commodities and imagery are incessantly offered mediated images and narratives of diverse cultures, lifestyles and possibilities as variable elements in the negotiation of self and identity. (Lentin & Titley 2008: 20).

Nå vil det selvsagt variere hvem som kan sies å tilhøre “den globale minoriteten”. Det vil alltid finnes folk som lever i små parallellsamfunn, men om det er strid rundt definisjonen av «integrasjon», er det mindre kontroversielt å påstå at folk over hele verden i stigende grad blir integrert i voksende og varierende informasjonsstrømmer som får noe å si for eksisterende og ønskede identiteter.

Maaloufs «måten vi ser på folk» eller hvordan et ‘vi’ identifiserer seg som majoritet, er verdt å utforske, sammen med hvor utstrakt rett minoriteter har til å definere seg selv. Behovet for «avvikende andre» (Foucault 1999), enten man velger å se dette behovet som universelt eller ikke, kan være en drivkraft i å bygge ‘normal’ (men også ekskluderende) identitet. Innvandrere og flyktninger er potensielle ‘avvikende andre’, og Brochmann II-utvalgets mandat var å utrede konsekvensene av *mange andre*. Spørsmålet om varigheten av ‘annen-posisjonen’ sett opp mot en inkluderende ‘vi-posisjon’ i en gitt nasjon er av betydning for en slik ‘mengdekalkulasjon’.

Kritisk diskursanalyse – CDA

Kritisk diskursanalyse er opptatt av hvordan maktforhold kan gjenkjennes i språklige ytringer og ikke minst ser den språk og diskurs som sosial praksis. Diskursen er formet av samfunnet, og virker i sin tur tilbake på samfunnet gjennom en dialektisk prosess, ifølge Fairclough «an element of social practices which constitutes other elements as well as being shaped by them» (Fairclough 1999: ix). Denne artikkelen presenterer en studie av tekster publisert i et Norge i endring grunnet stigende innvandring, der ulike politiske krefter kjemper om definisjonsmakten knyttet til disse endringene.⁶ Diskursive praksiser kan ha store ideologiske konsekvenser ved at de bidrar til å produsere og reprodusere ulikheter i maktforhold, skriver Wodak (2002: 8) og nevner sosial klasse, kjønn, forhold mellom «etniske og kulturelle majoriteter og minoriteter» (ibid.). Med andre ord er CDA *problemorientert* (ibid. s. 14). Maktaspektet kommer til uttrykk i diskurser innen ulike *domener* (Fairclough 1995). I denne analysen kan det være nyttig å se domene relativt synonymt med *felt* (Bourdieu 2005), for eksempel «innvandringsfeltet».

Innenfor diskursanalysen er presupposisjoner (Fairclough 1995), eller «antagelser» som Skrede velger å kalle dem, sentrale. Skrede (2017: 56) skiller mellom to typer antagelser: de eksistensielle (om hva som finnes, faktapåstander) og verdiantagelser (om hva som er godt og ønskelig). Undersøkelsen inkluderer både det ikke-sagte og det underforståtte i kommunikasjonen mellom de ulike aktørene i debatten, for eksempel om hvordan Norge ser ut nå og i framtiden (eksistensielle) – og vurdering av ulike scenarier og kriterier for tilhørighet (verdiantagelser).

⁶ *Innvandring* er her brukt som sekkebegrep om alle som faktisk krysser grensene inn til Norge, enten som flyktninger/asylsøkere, eller via arbeidsinnvandring og familiegjenforening.

CDA-tradisjonen kan betraktes som et forskningsprogram, eller som en «skole» (Wodak 2002: 7), men den er heterogen og dermed åpen for debatt (ibid.). Denne åpenheten betyr også at analytikeren til en viss grad kan være *eklektisk og pragmatisk* (ibid.:14): Analyseapparatet kan til en viss grad tilpasses feltet og tekstene en skal undersøke. Denne undersøkelsen studerer en diskursiv strid om definisjonsmakten over begrepet norsk, om grensesetting og inkludering. Beslektet er ulike syn på innvandringens konsekvenser, der ulike diagnoser av norsk kultur og norskhet blir artikulert eller mer subtilt antatt.

Diskurs og migrasjon

I EU blir begrepene flyktning, migrant og asylsøker brukt om hverandre, og ofte flyter de sammen til en enkel 'fremmed' eller 'annen'-kategori (Wodak 2012: 223), noe som, sammen med problem-omtale kan bidra til å øke fremmedfrykten. I en større studie (de Cillia et al. 1999: 160-161, se også Wodak et al.2010) peker forfatterne på fire «makrostrategier» knyttet til nasjonal identitet som inngår i en definisjon av diskurs som sosial praksis: (1) konstruktive strategier som tjener til å etablere en spesiell nasjonal identitet; (2) Vedlikeholds- eller rettferdiggjøringsstrategier som støtter og vedlikeholder nasjonale identiteter, der forsvar og kontinuitet er stikkord, og statiskhet et kjennetegn; (3) transformative strategier som diskursivt forsøker å endre meningen i en veletablert nasjonal identitet, med andre ord, ikke-statisk; og (4) destruktive strategier som prøver å avmytologisere eller ødelegge eksisterende nasjonale identiteter, for eksempel en tradisjonell idé om et land som nøytralt.

For denne artikkelen virker den andre og tredje gruppen strategier mest aktuelle, og de korresponderer til en viss grad med 'tykke' og 'tynne' kulturdefinisjoner, samtidig som de knytter an til den grunnleggende konstruksjonen av Norge som nasjon og forestilt fellesskap (Anderson 2006).

Som dokumentert under, kom diskusjonen delvis til å stå mellom en (mer) statisk (vedlikeholdende) og en (mer) dynamisk (transformativ) definisjon av norskhet.

Med utgangspunkt i nasjonen som forestilt fellesskap kan en knapt snakke om en enkel, essensiell nasjonal identitet, men heller om at ulike identiteter blir diskursivt konstruert sett i forhold til kontekst (de Cillia et al. 1999: 154). For eksempel kan en tenke seg at norskfødte med innvandringsbakgrunn i en diskusjon der det er strid om deres tilhørighet (og eventuell demografisk trussel), vil legge større vekt på utvetydig norskhet og en ikke-statisk definisjon av det norske, enn i en generell debatt om identitet, der «bindestreks-tilhørighet» fortoner seg som mindre risikabel.

Formålet med analysen er først og fremst å trenge inn i en debatt om sentrale verdispørsmål knyttet til innvandring gjennom å identifisere diskurser, tentativt som del av en større diskursorden, det vil si «en viss stabilitet i sosiale praksiser⁷, som gjør at de er gjenkjennelige, som noenlunde ordnet» (Skrede 2017: 38).⁸ Her ser vi på en debatt som dreier seg om diskursiv makt til å definere norskhet og tilhørighet, og hvordan ulike aktører plasserer seg i et utvalg diskurser, der verdisyn både blir åpent og mer subtilt presentert.

⁷ Her bruker Skrede Faircloughs nye definisjon, der det han tidligere definerte som diskursiv praksis, nå er definert med uttrykket sosial praksis.

⁸ Diskursorden blir også definert som summen av de diskursene som anvendes innenfor et avgrenset felt av samfunnet (i dette tilfellet: et utvalg norske medier i en sentral samfunnsdebatt), og ordenen kan følgelig romme ulike diskurspraksiser (Jørgensen & Phillips 1999, Fairclough 1992).

Hovedspørsmålet er altså *Hvilke diskurser om norskhet og tilhørighet kan identifiseres i pressedebatten som fulgte offentliggjøringen av Brochmann II-utvalget?*

Et tidligere prosjekt⁹ grupperte medieframstillingen av flyktninger og innvandrere i fire hoveddiskurser: (1) Storsamfunnet som problem (for ‘de andre’); (2) ‘De andre’ som problem (i egne miljøer, eller for ‘oss’); (3) Fargerikt fellesskap, positiv integrering og (4) ‘Den andre’ som ressursperson (Eide & Simonsen 2009: 223). De to førstnevnte forekom mer enn de to andre i vårt utvalg. Underordnede spørsmål her blir om *de fire også forekommer i Brochmann II-debatten* og om uttrykk for *tykk* og *tynn* kulturforståelse forekommer.

Metodiske valg

Denne undersøkelsen inkluderer ikke nettmedier/debatt-tråder, som ville vært et større prosjekt, men holder seg til innlegg som har stått på trykk i sentrale norske aviser. Et søk i papiraviser (sju riks- og to regionsaviser¹⁰) fra 1. februar fram til 31. mars 2017, var en rimelig avgrensning, da debatten så ut til å ebbe ut etter midten av mars. Søkestrengen «Brochmann*» OR «Toje*» genererte et utvalg på 150 artikler. En del artikler var helt uvedkommende, som arkitekturdebatt generert av Morgenbladets arkitektspesialist Gaute Brochmann, et par innlegg om boka «Gleden ved skjeden», der en av

⁹ Sju dagsaviser, utvalg fra 11 år i perioden, fjorten avisutgaver i hvert år. Prosjektet kartla både minoritetsrepresentasjon og dekning av land i ‘det globale Sør’. Minoritetsandelen inneholdt 1196 oppslag, 506 omtalte spesielt kategoriene ‘innvandrere’ og/eller ‘flyktning’.

¹⁰ I utgangspunktet ble et bredere søk foretatt, mens utvalget er avgrenset til aviser som faktisk hadde artikler om temaet i perioden. Alle unntatt Morgenbladet er dagsaviser.

forfatterne heter Brochmann¹¹ og en debatt om President Trump der Asle Toje bidro. I tillegg fantes noen debattinnlegg om «innvandererregnskap» med mye tall, samt en polemikk mellom Thomas Hylland Eriksen og Kjetil Rolness, pluss dønningene etter NRKs Anders Magnus' reportasje fra Groruddalen. Noen av disse innleggene har slektskap med Brochmann II-debatten, men for en spesifikk analyse av *norskhet* og *tilhørighet*, ble de vurdert som perifere. Utelukket ble også korte notiser der arrangementer o.l. ble nevnt, siterte tweets eller sitater fra andre artikler som ble slått opp i de respektive avisene. Etter å ha lest gjennom hele utvalget to ganger, avgrenset jeg fokus til 37 artikler som kan sies å handle om norskhet, etnisitet og kultur – knyttet til tilhørighet og identitet. Artikkene er sortert etter avis og sjanger, samt type opphav/stemme for å undersøke hvem som kom til orde i debatten og hvordan. Etter denne korte kvantitative analysen følger diskursanalysen.

Overveldende opinion

De aller fleste artiklene er kommentarer, kronikker, spalter eller leserinnlegg, og bekrefter dermed en medietrend der opinionsstoffet blir stadig viktigere, mens redaksjonene ikke rekker å løfte temaet. Snarere løfter det seg selv. Som spaltisten Mina Ghabel Lunde skriver i en metakommentar:

For det lages knapt journalistikk på denne debatten. Den lever og eskalerer hovedsakelig der det ikke er journalistiske krav til fakta eller balanse. [...] Heller ikke da Statistisk sentralbyrå denne måneden la frem nye tall som viser at det kun er 1013 personer i Norge i dag som er født av to norskfødte og fire utenlandskfødte besteforeldre, var det noen journalister som stilte forskere Toje

¹¹ For å få med «Brochmann-utvalget» var det nødvendig å søke uten fornavnet Grete.

eller journalisten Akerhaug til veggs. («Mediene har overlatt innvandrings sakene til debattantene» *Aftenposten* 9.3.2017).

Lunde henviser til avisenes debattsider eller sosiale medier, der folk høster applaus for sin «høyttenkning om blodslinjer og lefling med preferanser for biologisk opphav» (ibid.). Og selv om Lunde har et poeng, fins det hederlige unntak i form av redaksjonelle kommentatorer som ytrer seg, for eksempel i *Dagbladet*, *Dagsavisen* og *Aftenposten*.

Tabell 1: Oversikt over artikler (identitet, norskhet, tilhørighet)¹²

Avis	Aften- posten	BT / SA (region)	Dag- bladet	Dags- avisen	Klasse- kampen	Morgen- bladet	DN	VG	Tot
Tall	10	3	8	4	5	4	2	1	37

Av de 37 er bare fire artikler *ikke* opinionsartikler, men nyheter basert på intervjuer med sentrale aktører som Lars Akerhaug, Torbjørn Røe Isaksen og Bård Vegar Solhjell. Det lave tallet bekrefter Lundes kommentar. Den journalistiske energien har gått med til kommentarer mer enn nyheter (Tabell 2), og redaksjonene går i liten grad videre med faktasøk og intervjuer med for eksempel forskere eller ansvarlige politikere.

¹² For full oversikt over artiklene, se vedlegg 1.

Tabell 2: Oversikt, sjanger og opphav

Nyhet	Redaksjonell opinion	Opinion forsker	Opinion politiker	Opinion minoritet	Opinion, andre	Totalt
4	13	8	5	6	1	37

Tabell 2 viser hvem som er opphavet til de ulike artiklene. «Red. opinion» rommer redaksjonelle kommentarer (også faste, 'eksterne'). De andre opinionsartiklene er delt mellom forskere, politikere og debattanter der noen markerer sin minoritetsbakgrunn som del av et retorisk etos.¹³

De fire nyhetssakene ble publisert i *Dagsavisen* (2), *Klassekampen* (1) og *Morgenbladet* (1). Aksel Braanen Sterri i *Dagbladet* har tre opinionsartikler, de andre 'interne' kommentatorene bidrar med en hver. Av politikerne er Torbjørn Røe Isaksen fremst med to innlegg (og blir intervjuet i en nyhetsartikkel), mens Christian Tybring Gjedde (FrP) og Abdullah Alsabeegh (AP) har ett innlegg hver. Sylo Taraku, AP-medlem og medlem av Brochmann II-utvalget (ett innlegg) er under tvil plassert i politikergruppen, som sentral i Tankesmien Agenda. Lars Akerhaug (forfatter og journalist hos *Minerva*), en uttalt støtte for Tojes syn, har to artikler i *Dagbladet*, og blir dessuten intervjuet i *Morgenbladet*.

¹³ De seks aktørene i denne kategorien spriker, fra en særskilt kjent samfunnsdebattant (Cathrine Sandnes) til andre mer eller mindre kjente spaltister og samfunnsdebattanter.

Dynamisk kulturdiskurs eller 'evig utlending'

I det følgende blir noen sentrale diskurser i materialet identifisert. I enkelte oppslag forekommer flere diskurser.

Den dynamiske kulturdiskursen

I en tidlig kommentar i *Dagbladet* (Hobbelstad: «Typisk norsk eller typisk godt», 3.2.2017) blir Asle Toje kritisert for bruken av kultur som «en monolitt». Videre: «Snarere enn noe tykt- eller tyntflytende er det snakk om en klumpete masse, som endrer konsistens etter trykk og temperatur» (ibid.). Hobbelstad er opptatt av trekk ved det moderne Norge de fleste vil bevare, «men som er såpass ferske at det blir misvisende å kalle dem typisk norske», samtidig som hun understreker viktigheten av å verne «kvinnens råderett over egen kropp eller homofiles rett til å leve åpent», med implisitt brodd mot transsyn og æreskultur. Her ser vi et visst slektskap med *de andre som problem*-diskursen kartlagt i tidligere arbeider (Eide & Simonsen 2009). Hobbelstad avgrenser seg mot negative synspunkter og praksiser i innvandrergupper («kvinnens råderett ...»), men samtidig stiller hun seg kritisk til et statisk kultursyn. Jeg velger å kalle dette uttrykk for en dynamisk kultur-diskurs: Det vi tenker på som typisk norsk, er ofte resultater av påvirkning fra ulikt hold.

I en kort nyhetssak siterer *Klassekampen* Cindy Horst: «Om nordmenn i framtida kommer i minoritet eller ikke, avhenger av hvordan man definerer nordmenn» (Brandvold: «Strid om hvem som er norsk», 3.2.2017). Horst spør hvor mange generasjoner det skal ta før «etterkommere av innvandrere kan regne seg som norske», og viser til Statistisk Sentralbyrås (SSB) definisjon av dem som tilhører *majoriteten*: «adopterte, norskfødte med én utenlandskfødt forelder og norskfødte med to norskfødte foreldre og fire utenlandskfødte besteforeldre» (ibid.). Sett i forhold til det danske parlamentets noe

ubestemmelige «efterkommere», er dette en mer presis definisjon av tilhørighet basert på demografiske kriterier, samtidig som definisjonen forutsetter dynamikk: at nye generasjoner faktisk blir inkludert i det norske.

Dagsavisens Hanne Mauno peker i den ironiske kommentaren «Norsk nok?» (4.2.2017), på sin egen mangfoldige bakgrunn (finsk, samisk, dansk osv.): «Alt virker så rotete, og jeg tviler sterkt på at jeg kan kalle meg selv etnisk norsk. Er det flere som meg, kan det jo se ut til at de etnisk norske er i klart mindretall allerede». Her ser vi en tidlig etablering av flerkulturell etos. Understrekingen av kompleksitet står i opposisjon til en trangere definisjon av nasjonen, der synet på norsk kultur er (mer) fiksert (tykt) og statisk.

Dagbladets Braanen Sterri («Tojes merknader» 6.2.2017) hevder at Toje, motsatt utvalgets flertall (som «legger til grunn at Norge har en tynn, verdibasert identitet»), mener at vi har en «tykk» kultur som «det krever betydelig innsats å tilegne seg». Braanen skriver at Toje undervurderer flertallets forståelse; de legger ikke en «minimal liberalisme» til grunn, men en «liberal nasjonalisme» fordi det både er «vanskelig og urimelig å kreve noe mer av våre nye landsmenn». Han etterlyser dessuten Tojes definisjon av hva som kreves for å være etnisk norsk og føyer til at det «heller ikke er slik at en høy innvandring nødvendigvis undergraver de samfunnsinstitusjonene vi er så glad i.» (ibid.).

Positiv integrering, ressurser

Dermed slutter han seg også til den *dynamiske* diskursen, men trekker også på en etablert *positiv integreringsdiskurs* (Eide & Simonsen 2009), optimistisk på vegne av samfunnets og innvandrernes evne til integrering. Omdal i *Stavanger Aftenblad* (4.2.2017) slutter seg til denne, idet han siterer

en av utvalgets optimistiske formuleringer.¹⁴ AP-politiker Abdullah Alsabeegh kommer i et leserinnlegg med en eksistensiell antagelse (Skrede 2017, se over) idet han skriver at mange «innvandrere kjøper seg egen bolig, skaffer seg jobb med god inntekt og oppgir at de har en rimelig høy tilhørighet til Norge». (*Dagbladet* 16.2.2017).

Warsan Ismail spør hva barnebarna hennes skal være, om de ikke blir norske (*Klassekampen* 18.2.2017). Hun angriper også Tojes og Akerhaugs pessimisme: Kritikerne «tror ikke at forandringene vil skje raskere for hvert år. De tror ikke at enhver innvandrer og norskfødt med innvandrerforeldre som vellykket integrerer seg i samfunnet også er en veiviser for alle mørkpigmenterte som vil følge.» Hos henne ser vi et tydelig eksempel på både *positiv integrering*-diskurs, og diskursen om *de andre som ressurser*, ikke minst via bruken av uttrykk som «vellykket» og «veiviser». Implisitt viser hun til verdien av de vellykket integrerte som rollemodeller for andre.

Problematisk innvandring-diskurs

Minerva-journalist Lars Akerhaug fikk fart i debatten med innlegget «Sett ned et Toje-utvalg» i *Dagbladet* (13.2.17). Akerhaug skriver at Toje blir «avfeid» av utvalgets flertall, som baserer seg på SSBs prognoser. Akerhaug er kritisk til at byrået bare «regner på og framskriver tall på første og andre generasjons innvandrere» idet «andelen innvandrere fra utviklingsland i liten grad gifter seg eller får barn med etniske nordmenn». Et kriterium for norskhet/integrasjon synes dermed å være samliv med majoritetsnordmenn, forskjellig fra Alsabeegh over, som snakker om subjektiv tilhørighet, jobb og

¹⁴ «Men utvalget konkluderer altså betinget positivt: Yes, we can – hvis vi vil. «Hvis vi ser på undersøkelser av etterkommeres tilpasning til norske forhold og norske liberaldemokratiske grunnverdier over noe tid, er det grunn til optimisme», står det i utredningen.» (*Stavanger Aftenblad* 4.2.2017)

skatt, som er lett å assosiere til Mishler og Pollacks *tynne*, empirisk baserte kulturdefinisjon. Samtidig åpner han for å kategorisere både tredje og fjerde generasjon som «innvandrere» og dermed i en viss forstand utenfor det norske. Ifølge Akerhaug fører det økende antallet mennesker med utenlandsk opprinnelse i Norge, «til frykt, uro og fiendtlige holdninger til mennesker som bare har kommet hit i ønske om å skape seg et bedre liv».

Verdiantagelsen her er at frykten og uroen skyldes de innvandrete alene, ikke andre krefter. Han henviser til Toje: «Tojes enkle poeng er at innvandrere i større grad må akseptere norsk kultur og norske verdier. Dette vil redusere graden av problematiske spenninger i det norske samfunnet og gjøre oss i stand til å motta flere.» Eksplisitt her er at innvandrere i for liten grad aksepterer norsk kultur og norske verdier, som, mer implisitt er noe gitt, statistisk. Forskning referert i Brochmann-utvalget tyder i stor grad på det motsatte.¹⁵ Akerhaug karakteriserer dem som tror at samfunnet kan kvalifisere nye landsmenn, som naive, siden innvandrere «i betydelig grad er lavkvalifisert, lavskolert arbeidskraft som ankommer i voksen alder.»

Akerhaug runder av med å vise til europeisk skepsis overfor muslimsk innvandring, og mener at utvalgets flertall «konkluderer med at det bare er å pøse på mer av det samme.» Uttrykket «pøse på» gir assosiasjoner til tøylesløs liberalisme, noe utvalget, som også advarer mot for høy innvandring, vanskelig kan beskyldes for. Akerhaugs innlegg er uttrykk for *de andre som problem*-diskursen, identifisert i tidligere arbeider, med islett av en *frykt-*

¹⁵ «Proessen der etnisk tilhørighet blir gradvis mer irrelevant for livsmulighetene, ser med andre ord ut til å være på rett spor for store grupper.» (Brochmann 2017: 169)

diskurs (Altheide, 2013)¹⁶, idet Akerhaug nevner fiendtlige holdninger, frykt og uro.

Sosiologen Sigurd Skirbekk forsvarer Tojes dissens og forsvarer eksplisitt et 'tykt' kulturbegrep. Han skriver at om norsk kultur «skal forstås som tykk eller tynn [...] er viktig for å avgjøre det Brochmann-rapporten kaller 'samfunnets absorberingskapasitet' av innvandrere.» Han anfører «utsiktene til å få et samfunn preget av konflikt, eventuelt av en svak felles kultur» som forsvar for et «Toje-utvalg» («Behovet for et Toje-utvalg», Aftenposten 13.3.2017). Uttrykk som «konflikt» og «fjernkulturell» signaliserer avstand til framtidig innvandring.

Toje bidrar selv i *Dagens Næringsliv* med innlegget «Å redde liberalismen fra liberalerne» (22.2.17). Der peker han på et problem som også er blitt en sentral del av «Trump og Brexit»-debatten, samt på analyser av europeisk populisme: Den rådende samfunnsorden «utfordres av fremmedgjorte borgere som stemmer på politiske opprørere.». Han nevner også «velgeres forbitrelse». Videre tar han for seg «elitene», som «begunstiges av den rådende orden» og sier: «[P]olitisk korrekthet har gjort det vanskeligere å kritisere det kritikkverdige. Liberalerne innser sjelden at de kan framstå som totalitære gjennom å sette sin totale seier som premiss for debatten». Underforstått her er verdiantagelsen at dagens innvandringspolitikk er «kritikkverdige». Men i motsetning til innlegg fra andre som engasjerer seg, handler hans bidrag i identitetsdebatten om *liberaleres* identitet. Toje kommenterer ikke Brochmann-utvalget direkte, men slår opp et større lerret. Han siterer flere kilder som advarer mot den elite-pregete liberaliteten, før han konkluderer med å anbefale en annen type liberalitet, «mye mer fokusert

¹⁶ Altheide studerer medielogikken og dens fryktproduksjon, og definerer fryktdiskursen slik: “this discourse of fear, or the pervasive communication, symbolic awareness, and expectation that danger and risk are a central feature of everyday life [...]” (Altheide 2013: 230)

på borgernes sikkerhet, økonomisk omfordeling, nasjonal identitet – og i det aller minste på innvandring». Med mindre denne får forrang, forutser han voksende polarisering.

For å forsterke assosiasjonene til motstanderne som egentlig illiberale, bruker Toje også uttrykket «dyp stat»: «Derfor mobiliserer den dype staten, makten som dveler i mediene, i domstolene, i byråkrati og overnasjonale regimer for å blokkere kravene om lov og orden [...]» (ibid.) Her postulerer han at mediene og andre instanser er dypt udemokratiske, siden de aller fleste definisjoner av «dyp stat» handler om udemokratisk manipulasjon, om å sette folkevalgte til side til fordel for egne interesser.¹⁷ Sammen med henvisningen til «borgernes sikkerhet» gjør «dyp stat»-argumentet det mulig å se Tojes innlegg som et uttrykk både for *problematiske innvandring*- og frykt-diskursen, siden «dyp stat» konnoterer til diktatoriske samfunnsforhold.

Toje vil ikke vedkjenne seg en rase-tilnærming. Det er likevel grunn til å reise spørsmål om en strengere, mer statisk definisjon av kultur kan påvirke holdninger i deler av den norske befolkningen overfor dem som blir omtalt som 'utlendinger' eller 'fremmede' og eksplisitt eller implisitt uønskede; med utgangspunkt i utseende.

Akerhaug imøtegår kritikken i *Dagbladet* (1.3.2017) under tittelen «Hudfarge er ikke poenget» og tar til orde for en mer «edruelig og faktadreven debatt». Uttrykkene knyttet til «edru» og «fakta» blir gjentatt flere ganger i artikkelen, og signaliserer en verdiantagelse om motstanderne som mindre edrue og faktaorienterte. Han reagerer på det han ser som mistolkninger av Tojes og

¹⁷ Se blant annet Oxford Dictionary: Deep state: «A body of people, typically influential members of government agencies or the military, believed to be involved in the secret manipulation or control of government policy».

https://en.oxforddictionaries.com/definition/deep_state (lest 2.6.2017)

sitt eget utgangspunkt, med henvisninger til en statistiker i SSB som har «sagt seg villig til å forske på grupper som har innvandrerbakgrunn i tredje og fjerde ledd, som jeg har etterlyst.» Statistikken skal bidra til å se «hvordan innvandrergrupper blir integrert i det norske samfunn. Det er ikke dermed sagt at ingen i denne gruppa kan regnes som etnisk norske». Han avviser dermed etnisitet som hudfarge (rase), men definerer på den annen side ikke hva det er. Gjennomgående kan en si at Akerhaug også her knytter an til *de andre som problem*-diskursen, beslektet med et noe statisk *de andre*-begrep.

Dynamisk mangfold

Toje/Akerhaug høstet mye kritikk. Den var til dels krass, men flere debattanter inntok imidlertid en posisjon der de anerkjente både flertallets og Tojes bekymringer. Noen argumenterte med at 'blodsdefinisjonen' av etnisitet er irrelevant, men at det er feil å beskyldte Toje for å bekjenne seg til denne.

En gruppe debattanter med lite felles bortsett fra 'utenlandsk utseende' eller 'utenlandsk-klingende navn' bruker i varierende grad sitt eget etos – noen også potensiell offersituasjon – i argumentasjonen mot Akerhaug/Toje når de skriver om å være norsk. De spør om etterkommere i flere ledd må finne seg i å bli definert utenfor det norske, og hevder retten til alternative definisjoner.

Ghabel Lunde refererer til sin Facebook-diskusjon med Akerhaug (Aftenposten 9.3.2017), og siterer ham derfra: «- Jeg tror de aller, aller fleste av oss, helt intuitivt og uten store problemer, klarer å definere med en presisjonsgrad på 99 prosent hvem som er og hvem som ikke er etnisk norske. Det er omtrent like enkelt som å definere kjønn, skrev han da noen andre spurte.» Nå viser nyere forskning at kjønn ikke alltid er så lett å definere (Arnesen 2017). Flere debattanter tolker «presisjonsgrad» som henvisning til hudfarge og andre ytre karakteristika. Lunde skildrer innlegget som «iskald virvelvind» og konkluderer: «Dette er ikke hjem likevel.» Slik inntar hun en

effektiv offerposisjon, der Akerhaug blir en representant for den hegemoniske makten som utdefinerer 'de andre'.

«Det å være norsk handler om makten til å kunne definere seg ut ifra sine egne premisser og bli anerkjent av storsamfunnet» skriver Noziswe Baqwa (*Klassekampen* 4.3.2017), og føyer til at «identitet og kultur er flytende» og reflekterer dermed *dynamisk kultur*-diskursen, samtidig som hun hevder individets rett, i tråd med den 'tynne' kulturdefinisjonen. Hun konkluderer: «Jeg er så norsk at jeg ikke trenger å stå på ski». Beslektet er innlegget fra Nora Mehsen, der en av konklusjonene er:

Vi skal ikke måtte avfinne oss med en status som evig utlending, på besøk i et land som aldri kan tilhøre oss. Det krever at konseptet om 'norskhet' må fylles med en betydning som reflekterer det reelle mangfoldet av nordmenn som finnes i dette landet, og at vi beveger oss bort fra ideen om nasjonal identitet og kultur som et statisk og eksklusivt varemerke forbeholdt en 'etnisk norsk' elite. (*Morgenbladet* 24.2.2017)

Her møter vi igjen en tydelig *anti-essensialistisk, dynamisk kulturdiskurs*, med argumenter om positivt mangfold, som har tilslutning fra flere av avisenes internkommentatorer og andre debattanter. Den ser kultur som bevegelig og foranderlig uten klart opptrukne grenser. Slik sett er den en klar videreutvikling fra den *positive integrering*-diskursen, idet den går mer i dybden på hva norskheten faktisk bør dreie seg om og utfordrer en elite med definisjonsmakt.

Kommentator i *Bergens Tidende*, Mathias Fischer, advarer mot å blande inn «tredje, fjerde og femte generasjoner av innvandrere» (18.2.2017). Han frykter en utdefinering som gir «beskjed om at de [framtidige generasjoner] aldri vil bli ekte nordmenn, så lenge de ser annerledes ut og kanskje holder på noen av tradisjonene fra forfedrenes hjemland. I et sånt land vil fellesskapet

forvitre.» Uttrykket «forvitre» assosierer til det motsatte av dynamikk og fleksibilitet. Gjennom uttrykket «noen av tradisjonene» tar han avstand fra en 'tykk' kultur- og kulturdefinisjon og tilslutter seg den dynamiske kulturdiskursen.

Cathrine Sandnes reiser spørsmål om det er mulig å kvalifisere seg til norskhet når hun skriver: «Jeg trodde vi hadde en avtale om at vi som er født et annet sted kan bli norske, selv om vi ikke er født sånn.» (*Dagbladet* 18.2.17). Og Warsan Ismail stiller spørsmål ved opptattheten av tredje og fjerdegenerasjon, og er en av dem som nærmer seg R-ordet når hun spør Akerhaug: «[...] hvis hverken historie, handlinger eller holdninger er nok til å fortjene benevnelsen nordmann, hvilken plass har de mørkpigmenterte i diskusjonene om Norges fremtid?» (*Klassekampen* 18.2.2017).

Etnisitet og kultur

Utvalgsmedlem (og AP-politiker) Sylo Taraku spør om det egentlig kommer noe godt ut av å forsøke å definere hvem som er etnisk norsk (*Verdens Gang* 26.2.17) og mener det mest avgjørende er tilknytning til landet, lojalitet og tilhørighetsfølelse, samtidig som han kritiserer dem som mener at Toje er opptatt av hudfarge og utseende. Han opererer dermed både med objektive (tilknytning) og subjektive følelseskriterier, som kan assosiere til Giddens' definisjoner av *systemisk* og *sosial* integrasjon. Den førstnevnte handler om «makronivået [...] de sosiale institusjonene og deres stabilitet og evne til vedlikehold uavhengig av aktørene som inngår i dem», mens den *sosiale* handler om personers relasjonelle tilhørighet, operative nettverk og 'sosiale kapital'» (i Eriksen 2011:30).

Debatten viser at det finnes ulike synspunkter på verdien av ordet etnisitet, og en av årsakene kan være de ulike assosiasjonene begrepet gir. Det kan virke

som samfunnet – og mediedekningen – beveget seg mer bort fra «etnisk»¹⁸ og over til «kultur» og «religion» - av Gullestad (2002) kalt *kulturalisering*, i kjølvannet av terroren 11.9.2001. Som debatten også avdekker, er *norskhet* et uklart begrep, kanskje fremdeles knyttet til det Gullestad kaller «et udefinert normativt sentrum i debatten» (2002:36). Flere forsøker seg på definisjoner, men det finnes ingen konsensus om *hva norskhet betyr* og hvordan man kvalifiserer seg til denne.

Harald Birkevold (*Stavanger Aftenblad* 22.2.17) forstår etnisitet som kultur, når han skriver at det har å gjøre med «språk, kultur, verdier, familieliv, religion, ritualer, mat, navneskikker, offentlig liv og materiell kultur». Med en slik definisjon, skriver Birkevold, kan man «kvalifisere seg til en etnisitet, ved å adoptere de særtrekkene som kjennetegner gruppen». Birkevolds punkter nærmer seg 'tykk' definisjon. Han inntar en mellomposisjon i debatten, men skriver også at kultur og etnisitet «og slikt ikke er statiske begreper». Denne oppfatningen er ganske utbredt og representerer en empirisk erkjennelse av hva slags samfunn Norge er i dag.

Fravær som symbol

Birkedal konkluderer med at de «andre innbyggerne har vært en velsignelse for Stavanger, gjort byen rik og mer spennende» og beveger seg dermed delvis mot den *positive integrering*-diskursen. Denne diskursen var i tidligere studier gjerne knyttet til 'bindestreks-identiteter' (for eksempel norsk-marokkaner, norsk-somalier), et begrep som er i slekt med Maalolufs tilnærming, men som ikke dukker tydelig opp i dette utvalget, bortsett fra indirekte i journalisten Maunos kommentar om sin sammensatte nordiske bakgrunn. Fraværet av bindestreks-dimensjonen signaliserer først og fremst

¹⁸ «Etnisk» her også tenkt som «pakistaner», eller «norsk-pakistaner» for eksempel.

hva som ble viktig i *denne* innvandringsdebatten, nemlig retten til å kalle seg *norsk*, stilt opp mot diskursen om 'innvandrere' som en numerisk voksende og problematisk størrelse basert på omstridte regnemåter.

Fraværende er også i stor grad det Bjørn Stærk (kronikk i *Aftenposten* 17.2.17) mener er det daglige, trivielle strevet innvandrere og flyktninger må gjennomgå, for å få personnummer og arbeids- og oppholdstillatelse. Ifølge Stærk beskriver Brochmann II-rapporten «innvandringen fra et fugleperspektiv». Hans etos styrkes når han oppgir at han har britisk samboer, som strever med å få de «11 magiske sifrene som gjør det mulig å leve knirkefritt innenfor den gjennombyråkratiserte, heldigitale norske maskinen». Her får norsk (myndighets)identitet en annen valør, som effektivt hinder for integrering, eksempel på diskursen *majoriteten som problem*. Stærk etterlyser klarere signaler om «hva slags integrering vi ønsker». Han har gjengitt Tojes syn for samboeren sin. Hun spør: «What is he going to do? Strap me to a chair and force me to watch a hundred years of Norwegian history?». Stærk slutter seg med kronikken til en 'tynnere' og mer fleksibel norskhet.

Kulturdefinisjoner, kollisjoner

Etnisitet, nasjon og tilhørighet er komplekse begreper med etiske dimensjoner. For forskere som arbeider med relasjoner er menneskers selvbylde og trivsel av stor betydning. Psykiater Sverre Varvin, som har forsket på flyktningers erfaringer, skriver at det verste for flyktingene var å ikke bli støttet av dem de stolte på og at det å møte rasisme eller fremmedfiendtlighet kunne bidra til nye traumer (Varvin 2003).

Media er kanskje ikke regnet med blant dem man stoler mest på. De journalistiske tradisjonene (doxa) favoriserer ofte det ekstreme, det avvikende og det polariserte. Men debatten som her er analysert var ikke så ekstremt

polarisert. Uenighetene ser ut til å bunne i – slik Toje og Akerhaug tildels også mener – en kollisjon mellom en tykk (statisk) kulturdefinisjon, og en tynnere, mer dynamisk definisjon. Å få innpass i den ‘tykke’ kulturen vil nok kreve mer av en del mennesker med innvandrerbakgrunn. Diskursene grupperer seg rundt disse definisjonene, og det fins kontinuitet fra tidligere identifiserte varianter. Om dekingen rundt Brochmann II ville blitt mer polarisert med mer balanse mellom redaksjonelt genererte artikler (nyheter, reportasjer) og innsendte bidrag, er vanskelig å svare på, men ikke usannsynlig.

Oversikten over de innsendte bidragene viser at synspunktene ikke var jevnt fordelt. Forsvarerne av den mest omtalte dissensen (Toje og Akerhaug) var færre enn kritikerne, men en del debattanter inntok også en mellomposisjon. På den annen side ble den andre som tok dissens (Cindy Horst), stort sett neglisjert. Debattanter med ‘innvandrerbakgrunn’ var ivrige deltakere og ikke passive tilskuere (Eide 2011).¹⁹ Dette skiller seg fra tidligere funn, der definisjonsmakten og stemmene har vært mer entydig hjemmehørende hos majoriteten (Alghasi 2009b). Slik bekreftet denne debatten tendensen til et større mangfold av opposisjonelle ‘minoritetsstemmer’, ikke minst fra yngre kvinner.

Sosiale medier har bidratt til dette mangfoldet, på godt og vondt. Trakassering og trusler har fått større innpass og innflytelse over folks hverdagsliv, men langt flere får øvd seg i å uttrykke seg i mindre deloffentligheter – gjerne som skritt på veien til større oppmerksomhet. Debattene om «norskhet» i slike kanaler er ikke berørt i denne artikkelen, men bør utforskes mer, ikke minst

¹⁹ Uttrykket «førstegenerasjons nordmann» er hentet fra forskningsprosjektet «Minoritetsaktørers medieerfaringer» som undertegnede arbeidet med under forskningsprogrammet Culcom, UiO fra 2007-2010.

for å analysere polariseringsgraden der. Det samme gjelder debatter i etermediene.

I diskusjonen ble det et problem å skille faktapåstander fra verdiantakelser, i og med at det er uenighet om den faktiske beskrivelsen av Norges situasjon, blant annet eksemplifisert ved syn på statistisk metode og fortolkning. Denne uenigheten virker langt på vei å være knyttet til verdisynspunkt: De som tenderer mot den *positive integrering-diskursen* oppfatter vannglasset som (minst) halvfullt, mens de som kan assosieres til *problematisk innvandring*, ser det samme glasset som allerede halvtomt og i ferd med å bli tomt.

Hvis nyhetsdekningen av 'innvandrerbefolkningen' og dens etterkommere overveiende er negativ (Simonsen 2007, Retriever 2014), vil den kunne påvirke selvbilder og i verste fall stimulere en følelse av manglende anerkjennelse hos mange som er overkvalifisert målt etter en 'tynn' empirisk definisjon av norskhet (statsborgerskap, utdanning, arbeidsforhold, lojalitet, skatt og språkferdigheter). Brochmann II- debatten om norskhet åpnet for et flerstemt utvalg bidragsyttere som til dels med utgangspunkt i egen situasjon bidro med tydelige motforestillinger til en 'tykk' og statisk kulturdefinisjon som grunnlag for norskhet, støttet av diskurser om innvandrere som ressurs og positivt mangfold.

Debatten viser at noen diskurser kartlagt tidligere lever videre, men antyder også en utvikling. For det første deltar flere, og i denne debatten var de fleste minoritetsstemmene kvinner. Også i andre debatter om identitet og integrasjon er unge kvinner stadig mer aktive.²⁰ For det andre framstår en *dynamisk (anti-essensialistisk) kulturforståelse* som en egen diskurs,

²⁰ Eide/Røsok Dahl: «Strategically Shameless», presentert på ICA mai 2018, undersøker dekningen av «de skamløse jentene» som har fått stor spalteplass i mediene fra 'debuten' i april 2016.

tydeligere enn før i opposisjon til en mer statisk, konserverende diskurs som tenderer mot å utelukke flere (framtidige) generasjoner fra det norske. Eller, for å bruke vokabularet til de Cillia et al, vi er vitne til hvordan vedlikeholdsstrategier som støtter eksisterende statiske identiteter står opp mot transformative strategier som tar sikte på å endre en etablert nasjonal identitet.

Norge er på toppen av listen over vesteuropeiske land der innbyggerne mener kulturen deres er overlegen andres, og det er bare i Norge over halvparten mener dette.²¹ Flere undersøkelser av hva folk i og utenfor den tradisjonelle medieoffentligheten legger i 'norsk kultur' vil bidra til større dybde i forståelsen av 'det norske'.

²¹ <https://www.aftenposten.no/norge/i/A2mgv5/Nordmenn-Norsk-kultur-er-overlegen>
[Aftenposten 30.5.2018](#), lest 30.5.2018. Undersøkelsen gjennomført av PEW Research.

Litteratur:

Alghasi, S.; Eriksen, T.H. & Ghorashi, H. (red.) (2009). *Paradoxes of Cultural Recognition*. Farnham: Ashgate

Alghasi, S. (2009a). *Iranians in Norway – Media Consumption and Identity Making*. Ph D-avhandling ved Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Oslo: Universitetet i Oslo

Alghasi, S. (2009b). Representation of the Other in Norwegian Debate Programmes 1989-1997. I: Alghasi, S.; Eriksen, T.H. & Ghorashi, H. (red.). *Paradoxes of Cultural Recognition*. Farnham: Ashgate

Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism*. London: Verso

Altheide, D. L. (2013). Media Logic, Social Control and Fear. I: *Communication Theory* 23, 223-236. ICA <https://doi.org/10.1111/comt.12017>

Arnesen, L. (2017). Bør retten anerkjenne mer enn to kjønn? I: *Kritisk jus* 43: 2, 84-112. Oslo: Universitetsforlaget

Brubaker, R. (2014). Beyond ethnicity. I: *Ethnic and Racial Studies* 37 (5) 804-808. London: Routledge <https://doi.org/10.1080/01419870.2013.871311>

Brune, Y. (2003). Den mystiska kulturkrocken. «Innvandrarkillen» och «innvandrartjeien» i mediehändelsernas mitt. I: Turte, T. (red.). *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund. Skandinaviske perspektiver*. Göteborg: Nordicom 49-77

De Cillia, R; Reisigl, M & Wodak, R (1999). The discursive construction of national identities. I: *Discourse & Society* 10 (2) s. 149-173. London: Sage

<https://doi.org/10.1177/0957926599010002002>

Døving, C. A. (2009). *Integrering. Teori og empiri*. Oslo: Pax forlag

Eide, E. & Simonsen, A. H. (2007). *Mistenkelige utlendinger*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

Eide, E. & Simonsen A. H. (2009). Fallen Angels: The End of the Colourful Community? I: Alghasi, S; Eriksen, T H & Ghorashi, H (red.). *Paradoxes of Cultural Recognition*. London: Ashgate

Eide, E. (2010). Strategic Essentialism and Ethnification. Hand in Glove? I: *Nordicom Review* 31 (2) 63-79 <https://doi.org/10.1515/nor-2017-0130>

Eide, E. & Nikunen K. (eds., 2011). *Media in Motion. Cultural Complexity in the Nordic Region*. Gothenburg: Nordicom

Eide, E., Kjølstad, M. & Naper, A. (2013). After the 22 July Terror in Norway. Media Debates on Freedom of Expression and Multiculturalism. I: *Nordic Journal of Migration Studies*, 2 (3). 187-196 <https://doi.org/10.2478/njmr-2013-0011>

Eide, E., Knudsen, A. M. & Krøvel, R. (2014). Transnational orientations in a global media landscape: Youth, media, war and conflict. I: *Conflict & Communication Online*, 13 (1).

Eriksen, T. H. (2009). From Obsessive Egalitarianism to Pluralist Universalism? I: Alghasi, S.; Eriksen, T.H. & Ghorashi, H. (red.). *Paradoxes of Cultural Recognition*, 283-295. Farnham: Ashgate

Eriksen, T. H. (2013a). Ethnicity: From Boundaries to Frontiers. I: Carrier, J.G & Gewertz, D.B (red.). *The Handbook of Sociocultural Anthropology*. London: Bloomsbury

Eriksen, T. H. (2013b). *Immigration and National Identity in Norway*. Washington: Migration Policy Institute

Eriksen, T. H. (2014). Global Citizenship and the Challenge from Cultural Relativism. I: Sterri, A. B. (red.). *Global Citizen – challenges and Responsibilities in an Interconnected World*, 53-60. Oslo: Sense Publishers
https://doi.org/10.1007/978-94-6209-929-6_7

Ghorashi, H. (2009). National Identity and the Sense of (Non-) Belonging: Iranians in the United States and the Netherlands. I: Alghasi, S.; Eriksen, T.H. & Ghorashi, H. (red.). *Paradoxes of Cultural Recognition. Perspectives from Northern Europe*, 75-91. Farnham: Ashgate

Gullestad, M. (2002). *Det norske sett med nye øyne*. Oslo: Universitetsforlaget

Kymlicka, W. (2010). The rise and fall of multiculturalism?: new debates on inclusion and accommodation in diverse societies. I: Vertovec, S & Wessendorf, S. (red.). *The Multiculturalism Backlash. European discourses, policies and practices*, 32-50. London, Routledge
<https://doi.org/10.1111/j.1468-2451.2010.01750.x>

Lentin, A. & Titley, G. (2008). *The politics of diversity in Europe*. Strasbourg: Council of Europe Publishing

Lindner, E. (2006). *Making Enemies: Humiliation and International Conflict*. Westport, CT, London: Praeger Security International, Greenwood Publishing Group

Lysaker, O. (2011). Anerkjennelse og menneskeverdets forankring. Henimot en transnasjonal anerkjennelsespolitikk. I: *Etikk i praksis*, (2) 2011

<https://doi.org/10.5324/eip.v5i2.1773>

Maalouf, A. (2000). *On identity*. London: The Harvill Press

Malik, K. (1996). *The Meaning of Race. Race, History and Culture in Western Society*. London: Macmillan <https://doi.org/10.1007/978-1-349-24770-7>

Mishler, W. & Pollack, D. (2003). On Culture, Thick and Thin: Toward a Neo-Cultural Synthesis. I: Pollack, D. (red.). *Political Culture in Post-communist Europe: Attitudes in New Democracies*. Farnham: Ashgate.

Retriever (2014). *Innvandring og integrering I norske medier 2014*. Oslo: IMDi.

Roosvall, A. (2010). Image-Nation. The National, the Cultural and the Global in Foreign News Slide-shows. I: Roosvall, A. & Salovaara-Moring, I. (red.). *Communicating the Nation. National Topographies of Global Media Landscapes*. 215-237. Gothenburg: Nordicom

Roosvall, A. & Salovaara-Moring, I. (2010). Introduction. I: I: Roosvall, A. & Salovaara-Moring, I. (red.). *Communicating the Nation. National Topographies of Global Media Landscapes*. 215-237. Gothenburg: Nordicom

Rutherford, J. (1999). Intervju med Homi Bhabha i Eriksson, C., Baaz, M. E., & Thörn, H. (red.). *Globaliseringens kulturer. Den postkoloniala paradoxen, rasismen och det mångkulturella samhället*. Lund: Nya Doxa. 283-295

Simonsen, A. H. (2007). Grensepasseringer – somaliere på inn- og utsiden av «det norske» i Eide & Simonsen, op.cit. 147-167

Skrede, J. (2017). *Kritisk diskursanalyse*. Oslo: Cappelen Damm Akademisk

Spivak, G. C. (1996). *Subaltern Studies. Deconstructing Historiography*. I: D. Landry & G. MacLean (1996). *The Spivak Reader*. London: Routledge

Strand, A. K., Wærholm, T.; Nilsen, K. & Kjær, K. L. (2015). *Medieanalyse: Innvandring og integrering i norske medier 2014*. Oslo: Retriever

Tufte, T (2003). *Minority Youth, Media Uses and Identity Struggle*. I: Tufte, T. (red.). *Medierne, minoriteterne og det multikulturelle samfund*. Göteborg: Nordicom

Varvin, S. (2003). *Flukt og eksil. Traume, identitet og mestring*. Oslo: Universitetsforlaget

Wodak, R.; de Cillia, R.; Reisigl, M. & Liebhart, K. (2010 [1998]). *The Discursive Construction of National Identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press

Wodak, R. & Meyer, M. (red.) (2001). *Methods of Critical Discourse Analysis*. London: Sage

Wodak, R. (2002). *Aspects of Critical Discourse Analysis*. Zfal 36; s. 5-31.
Lest 2.4.2018

Wodak, R. (2012). Language, power and identity. I *Lang.Tech*, 45. 2, 215-233.
Cambridge: Cambridge University Press
<https://doi.org/10.1017/S0261444811000048>

Vedlegg 1: Oversikt over de analyserte artiklene

	AVIS	TITTEL	FORFATTER	SJANGER	AVSENDER
1	Dagbladet 3.2.	Typisk norsk eller typisk godt	Inger M Hobbestad	Kommentar s 2	Kommentator
2	Klassekampen 3.2	Avviser kritikk	Åse Brandvold	Nyhetsoppslag	Journalist
3	Klassekampen 3.2	Strid om hvem som er norsk	Åse Brandvold	Kort nyhet	Journalist
4	Dagens Næringsliv 4.2	Tid for pragmatisk innvandringsdebatt	Eva Grinde	Kommentar s 2	Kommentator
5	Dagsavisen 4.2	Norsk nok?	Hanne Mauno	Kommentar	Kommentator
6	Stavanger Aftenblad	Skuffende opitimisme	Sven Egil Omdal	Kommentar, fripen	Kommentator
7	Dagbladet 6.2	Tojes merknader	Aksel B. Sterri	Kommentar s 3	Kommentator
8	Aftenposten 8.2	A-ordet er tilbake	Andreas Slettholm	Kommentar s 2	Kommentator
9	Dagbladet 13.2	SETT NED ET TOJE-UTVALG!	Lars Akerhaug	Debatt, helside	Journalist, Minerva
10	Dagbladet 16.2	Den norske integreringen	Abdullah Alsabeegh	Debatt, mellomstort	AP-politiker
11	Morgenbladet 17.2	Vil ha Toje-utvalg	Anders Firing Lunde	Intervju, «Midt i debatten»	Journalist
12	Dagbladet 18.2	Født norsk eller blitt norsk	Cathrine Sandnes	Kommentar (fast spaltist), helside	Kommentator
13	Klassekampen 18.2	Hvis mine barnebarn ikke blir norske, hva skal de da være?	Warsan Ismail	Kommentar (fast spaltist), s 2-3	Kommentator
14	Stavanger Aftenblad 22.2	Norsk nok nå?	Harald Birkevold	Kommentar, s 2-3	Kommentator
15	Morgenbladet 24.2	Vi må diskutere de kulturelle aspektene ved høy innvandring	Torbjørn Røe Isaksen	Kommentar, bakside	H-politiker

16	Morgenbladet 24.2	Hvor mange av sånne som meg kan Norge tåle?	Nora Mehsen	Kommentar/leserbrev under «Ideer», fast spaltist	Leder, Skeiv verden
17	Dagbladet 24.2	Ikke tro du er norsk	Aksel B. Sterri	Kommentar, s 3	Kommentator
18	Klassekampen 24.2	Norsk	Pseudonym	Petit, baksiden	Grasrot
19	Klassekampen 25.2	Norge i hvitt, hvitt og hvitt – sett fra nord	Hilmar Madsen	Leserinnlegg	Grasrot
20	Dagsavisen 25.2	Svenske, dansken og nordmannen	Hege Ulstein	Kommentar	Kommentator
21	VG 26.2	Det mest avgjørende for å være norsk bør være tilknytningen	Sylo Taraku	Kronikk	Politiker Agenda-repr
22	Aftenposten 27.2	Hver tredje nordmann mener innvandrerne truer norsk kultur	B. Baumberger, E.R. Andersen, V. Borgersen, L Bjerkan	Reportasje, forskningsartikkel	Journalist
23	Dagbladet 1.3	Hudfarge er ikke poenget	Lars Akerhaug	Leserinnlegg, 2/3 side	Journalist, Minerva
24	Dagsavisen 1.3	-Multikulturalis- men er død	Sofie Prestegård	Intervju med T. R. Isaksen	Journalist
25	Dagsavisen 2.3	Klart for kulturoppgjør	Sofie Prestegård	Intervju med Solhjell, kommentar til Isaksen	SV-Politiker
26	Klassekampen 4.3	Å føle seg norsk	Nosizwe Lise Baqwa	Kommentar, enspalter s 3	Kunstner
27	Bergens Tidende 4.3	Det spøker for Røe Isaksen	Sven Egil Omdal	Helside, debattsidene	Kommentator
28	Aftenposten 6.3	Hudfargen er elefanten i rommet	Thorgeir Kolshus	Kronikk	Forsker
29	Dagbladet 9.3	Sammensatt norskhet	Marta Bivand Erdal	Kronikk? Stort les- erinnlegg, over 2 s	Forsker
30	Aftenposten 9.3	Mediene har overlatt innvandringsakene til debattantene	Mina Ghabel Lunde	Kommentar, Medie- revisjonen	Kommentator

31	Morgenbladet 10.3	Dette er jeg bekymret for	Torbjørn Røe Isaksen	Leserbrev	H-Politiker
32	Aftenposten 11.3	Gjennom å behandle norsk kultur som et ikke- tema kan vi komme i den situasjon vi ser i Sverige	Asle Toje	Kronikk	Forsker
33	Aftenposten 13.3	Behovet for et Toje- utvalg?	Sigurd Skirbekk	Leserinnlegg	Forsker
34	Aftenposten 13.3	Å bli integrert – mitt syn fra bakken	Nesteren Hasani	Leserinnlegg, ¾ side	Sosiolog, politisk rådgiver
35	Aftenposten 14.3	Nostalgi uten elefanthukommelse	Thorgeir Kolshus	Leserinnlegg	Forsker
36	Aftenposten 14.3	Hvem godtar vi som «norske»?	Marta Bivand Erdal	Leserinnlegg	Forsker
37	Aftenposten 17.3	En same fra Karachi	Christian Tybring- Gjedde	Leserinnlegg ¾ side	FrP-Politiker